

LEON ŠTUKELJ

najuspešnejši slovenski športnik in olimpijonec
12. november 1898 – 8. november 1999

Leta odraščanja

Življenjska pot Leona Štuklja, tega izjemnega športnika in Slovenca, se je začela na Dolenjskem, natančneje v takratni Kandiji, majhnem zaselku pri Novem mestu, 12. novembra 1898. Oče Leopold je bil tajnik novomeške občine, mama Marija, po rodu iz Zafare pri Žužemberku, pa je gospodinjala in skrbela za dom s tremi otroki; ob najmlajšem Leonu sta bili tu še nekaj let starejši sestri Pola in Irma. Stanovali so v skromni hišici pred potokom Težka voda, ki so mu rekli Rozinov potok in se tam izliva v Krko. Tod se je ob nedeljah kopala vsa kandijska mladina, mali Leon pa se je tu naučil tudi plavati.

Leta 1905 so Leona vpisali v prvi razred deške šole pri očetih Franciškanih v Novem mestu, kjer je spoznaval novo okolje in vrstnike.

Nekako v tem času je prvič slišal tudi za sokole. Neko popoldne sta namreč z enim od sosedovih fantov ležala v travi ob potoku, ko se je od daleč zaslislala glasba. Prihajala je iz mesta in fanta sta se pridružila ljudem, ki so hoteli proti cesti in pozdravljali povorko telovadcev v značilnih sokolskih dresih – ljudje so jim množično ploskali, spredaj pa je hodila in igrala godba na pihala. Korakali so k Smoletovi hosti in mladina jim je sledila. Razporedili so se v vrste in začeli telovaditi s prostimi vajami in s palicami po glasbenih taktih. Bilo je veličastno, prevzet je bil tudi mali Leon. Dopolnil je šest let in to je bilo njegovo prvo srečanje s telovadci.

V kasnejših gimnazijskih letih se je z velikim veseljem pridružil fantom, ki jih je nekega dne za vasjo pri vajah na prostem odkril vaditelj Franci Reitz. Začeli so se zbirati pri orodni telovadbi, ne samo pri pouku telovadbe, ampak tudi po šoli, celo ob večerih. Skupaj so spoznavali telovadna orodja: kozo, konja z ročaji, bradljo, kroge, lestev, blazine in še kaj. Doma sprva niso bili navdušeni nad tem nenadnim Leonovim nagnjenjem in bilo je potrebnih kar nekaj potegavščin in izgovorov, da ni ostal brez uric ob telovadnih orodjih, kar ga je vse bolj navduševalo. Predvsem zato, ker je tudi izjemno hitro napredoval in so to kmalu opazili tudi vaditelji. Obenem so v tem času ustanovili tudi novomeški Sokol, telovadno organizacijo, na čelu katere je bil najprej Franjo Gregorc.

Leon je tu sklenil številna prijateljstva: Viktor Kozina, Ludvik Papež, Ciril Dular, Srečko Picelj, brata Pavle in Jože Splichal, Rudi Murn in številni drugi, ki so mu stali ob strani, ko je odhajal in se vračal z velikih svetovnih tekmovanj.

Leta 1910 se je družina preselila v Novo mesto, dve leti kasneje pa so zgradili poslopje novomeške gimnazije z novo telovadnico, s čimer so bili postavljeni osnovni temelji za Leonov nadaljnji razvoj. Njegov telovadni učitelj je postal Franc Stopar. Leon se je spominjal, da so se nekateri sošolci telovadbe izogibali in se je celo bali; tak je bil denimo kasnejši znameniti pesnik Miran Jarc. Leon je bil drugačen, on bi najraje še spal med orodji.

Tik pred prvo svetovno vojno, ko je bilo Leonu petnajst let,

je mlade telovadce obiskal Stane Vidmar, sloviti slovenski mednarodni prvak. Fantje so ga pričakali z navdušenjem in se postavili v vrsto pod krogi. Vadili so prvino, ki se ji je reklo »vzmik v stojo«. Leon je poskusil prvi in kar prvič uspel, potem mu je uspelo še drugič. K njemu je pristopil sam Vidmar in ga vprašal, kako mu je ime in kako dolgo že vadi, da zmore to težko prvino. Zatem se je na kroge vzel tudi Vidmar, a mu je uspelo šele drugič. To je bil veliki trenutek in majhna, a nadvse pomembna Leonova zmaga nad junakom svetovnega prvenstva v gimnastiki, ki je bilo leto poprej v Pragi. Tudi mali Leon je spoznal, da to ni več zgolj telovadba, ampak prava tekmovalna gimnastika.

Vojak, pravnik, telovadec

Maja leta 1916 je bilo Leonu 17 let, divjala je prva svetovna vojna. Začelo se je obdobje najtežjih dni njegovega mladega življenja, čas, ko je moral obleči vojaško suknjo Avstro-Ogrske, kamor je takrat spadala tudi Slovenija. Pošiljali so ga sem ter tja po enotah znotraj Avstrije. K sreči mu ni bilo treba na fronto, bil je v Lebringu, Judenburgu, največ časa pa je prebil na Dunaju v vlogi pisarja v mednarodnem oddelku registrature, kjer sta mu v stiskah pomagala tudi sestra Pola in njen mož Julij Betetto, sloviti operni pevec, basist, ki je bil angažiran v dunajski operi.

Po vrnitvi iz vojske je po opravljeni gimnaziji začel študirati pravo, najprej na zagrebški in potem še na takrat na novo ustanovljeni ljubljanski pravni fakulteti. Leta 1921 mu je umrl oče, Leon se je oprijel študija, leta 1925 je opravil še zadnji pravosodni izpit in postal sodnik.

Obenem je seveda poglobil svojo športno aktivnost, pridružil se je Stanetu Vidmarju, Petru Šumiju, Vladu Simončiču in drugim znamenitim telovadcem tistega časa in se leta 1922 pojavil med kandidati za nastop na VII. mednarodnem tekmovanju, tokrat prvič na »sokolskem zletu«, kot so imenovali tovrstne množične shode, v Ljubljani.

Od tu naprej se bere njegova pot kot pravljica: stopil je na mednarodno prizorišče in se pridružil najboljšim na svetu. Že čez dve leti je v Parizu postal prvič olimpijski prvak in s tem slaven Slovenec, ki so mu ploskali po Evropi in mu pripravljali množične sprejeme v Ljubljani in doma v Novem mestu.

Bleščeča športna pot

Na VII. tekmovanju v Ljubljani je vodja, mentor in vodnik dr. Viktor Murnik sestavil našo vrsto, v kateri so bili Vlado Simončič, Stane Derganc, Stane Vidmar, Peter Šumi (vsi iz Ljubljane), Slavko Hlastan (Trbovlje) in Leon Štukelj (Novo mesto). Leon je opazoval Francoze, Belgijce, zlasti pa Čehe, ki jim domači fantje v Ljubljani še niso bili povsem dorasli. Ekipno je bila za njimi Jugoslavija še vedno odlična druga, zablestel je že uveljavljeni Peter Šumi, ki je s Čehom Pechačkom delil skupno prvo mesto, Leon pa se je šele privajal na veliko sceno in bil sedmi.

Leta 1924 je nastopil sodno prakso pri Okrožnem sodišču v Novem mestu, prvo mesečno plačo pa je v kuverti v celoti položil na mizo svoji mami; rekel ji je, da je to njegovo darilo zanjo, ki ga je tako ljubeče spremljala na njegovi razvejani življenjski poti.

Isto leto so bile v Parizu VIII. olimpijske igre, prizorišče njegovega največjega uspeha sploh. A začelo se je s smolo: pri vadbi v Ljubljani je padel z bradlje in si poškodoval zapestje, bilo je mesec dni pred potjo v Pariz. Ostal je s hudo oteklino in seveda brez sklepnih priprav, a je z rednimi masažami počasi okrevал. Ko se je prvič po dvanajstih dneh vzel na drog, je začutil bolečino in slab oprijem, a je vztrajal. Na tekmi je zbral vse moči in z nekaterimi novimi prvini navdušil vse prisotne in senzacionalno osvojil zlato olimpijsko medaljo. V drugih disciplinah je bil tik pod vrhom, na koncu pa mu je pripadla tudi najdragocenejša lovorika – zlata medalja v telovadnem mnogoboju. Sprejemi doma so bili nepozabni in to vse od meje pa prek Ljubljane do Novega mesta, kjer so ga cel kilometer ob godbah in v veliki množici nosili na ramenih, sredi nagovora pa je na rdeči preprogi stopil predenj mestni župan dr. Josip Režek in mu sredi hipne tišine zaklical – »Ave triumphator!«

Leta 1927 so ga ob pomanjkanju sodnikov najprej premestili v Slovenske gorice, službo je nastopil pri Okrajnem sodišču pri Sv. Lenartu, čez pol leta pa se je sprostilo sodniško mesto v Mariboru in tam je Leon Štukelj našel svoj drugi dom. Sem je pritegnil tudi telovadnega tovariša Jožeta Primožiča - Toša, s katerim sta se lahko skupaj pripravljala na nove izzive.

Na IX. olimpijskih igrah v Amsterdamu leta 1928 so naši telovadci nastopili kot vrsta, ki jo je bilo vredno občudovati. Skupno so s tretjim mestom osvojili sijajno bronasto medaljo, za Švicarji in Čehi, v ekipi Kraljevine Jugoslavije pa so bili Edvard Antosiewicz, Stane Derganc, Boris Gregorka, Ivan Porenta (vsi iz Ljubljane), Dragutin Ciotti (Sušak), Anton Malej (Bohinjska Bistrica) ter Jože Primožič in Leon Štukelj (Maribor). Primožič je z novostmi najbolj presenetil in za slovitim Čehom Vacho osvojil srebrno kolajno na bradlji, Leon pa je bil zlat na krogih in bronast v mnogoboju.

Na olimpijskih igrah v Los Angelesu leta 1932 naj bi zaradi pomanjkanja denarja nastopil po odločitvi olimpijskega komiteja iz Beograda le Leon Štukelj, ki pa se s tem ni strinjal. V Beograd je poslal sporočilo: »V kolikor ne more nastopiti vrsta Jugoslavije, potem želim, da potuje z menoj vsaj Jože Primožič, favorit za zlato medaljo na bradlji. Sam ne bi želel potovati.« Oglasili so se tudi naši izseljenci iz Amerike in sporočili, da so pripravljeni pokriti vse stroške za oba Slovenca, vendar do dogovora z Beogradom ni prišlo. Čeprav sta bila v najboljši formi in na vrhuncu svojih moči, sta žal oba ostala doma; skupna bera kolajn bi bila nedvomno lahko še večja, kot je. Leon je ob koncu kariere pri 38-ih letih nastopil še na XI. olimpijskih igrah v Berlinu leta 1936 in zablestel tudi tam z vajo na krogih: osvojil je srebrno medaljo in zaostal le za Čehom Hudecom.

Prvi slovenski olimpijonec

Leon Štukelj je torej na olimpijskih igrah osvojil naslednje medalje:

3 zlate – Pariz 1924: mnogoboj, Pariz 1924: drog, Amsterdam 1928: krogi

1 srebrno – Berlin 1936: krogi

2 bronasti – Amsterdam 1928: ekipno, Amsterdam 1928: mnogoboj

V letih svoje mednarodne aktivnosti, od I. 1922 do I. 1936, pa je sodeloval še na štirih mednarodnih tekmovanjih, kakršna danes poimenujemo evropska in svetovna prvenstva. Tudi tu je bil sijajen: v Ljubljani leta 1922, v Lyonu leta 1926, v Luksemburgu leta 1930 in v Parizu leta 1931 je osvojil skupno 14 medalj. Leon Štukelj je torej na olimpijskih igrah in svetovnih tekmovanjih osvojil skupaj 20 medalj in sicer: 9 zlatih, 6 srebrnih in 5 bronastih.

To pa je bilanca športne poti, ki ji ni enake v slovenski zgodovini in zaradi katere nosi zaslužen za večne čase naziv »prvi slovenski olimpijonec«.

V Berlinu leta 1936 se je srečal z vsemi imenitnimi svetovnimi športniki tistega časa, pri čemer mu je ostal najbolj v spominu ameriški tekač, svetovni rekorder na kratke proge in v skoku v daljino, Jesse Owens.

Druga svetovna vojna, zatem pa pozaba

Slutnje o prihajajočem novem svetovnem spopadu in informacije o množičnih pobojih Stalinovega režima v Rusiji so se dotaknile tudi Leona Štuklja. Vmes se je poročil in si v Mariboru ustvaril družino s hčerko veleposestnika Plemlja – Lidijo. Dobil sta hčerko Lidko (Lidijo, danes poročeno Pauko), a so bile po koncu športne poti zanje radosti kratke. Leta 1941 se je začela okupacija. Ženo in hčerkico je naselil pri mami v Novem mestu (mama je živila sama, umrla je leta 1945), Leon pa si je prek znancev uredil službo pravnik na najprej v Žužemberku, zatem pa blizu svojih v Novem mestu. Slovenski komunisti so Leona kot slavno ime vabili medse, a je to zaradi njihove povezave s Stalinom odklanjal. Zaradi te svoje medvojnne drže je po drugi svetovni vojni ostal brez službe s prepovedjo opravljanja sodniškega dela oz. svojega poklica. Družini Plemelj so odvzeli še imetje. Prek določenih znancev je dobival pomoč in čez čas priložnostna pisarniška dela ter se leta 1965 upokojil. Ljudje, ki so ga nedolgo nazaj nosili na ramenih in se hvalili z njim, so se mu izogibali in moralo je miniti kar nekaj časa, preden so se razmere zanj spremenile.

Slovenec za vse čase

Ob osamitvi, ki mu jo je namenjal politični režim komunistične Jugoslavije, pa je imel Leon tudi nekaj sreče. Bil je človek pokončne in ponosne drže, ki ni padal v obup. Kot da bi vedel, da bo nekoč le prišlo do korenitih sprememb, da bo živel dolgo, preživel sto let in postal najstarejši še živeči olimpijonec svojega časa. V njegovem zadnjem desetletju so mu znova namenjali posebno pozornost, postal je vzornik zlasti mladih generacij, na kar se je mogoče spomniti tudi letos, ko je Evropska unija leto 2012 razglasila za »evropsko leto aktivnega staranja in medgeneracijske solidarnosti«. Kot davno v mladosti so ga znova vabili medse, prejemal je priznanja in se kot gost udeležil olimpijskih iger v Atlanti leta 1996, kjer mu je med nastopom na otvoritvi s stisnjeno pestjo v zraku čestital celo ameriški predsednik Bill Clinton.

Leon Štukelj se je (podobno kot takrat tudi vsi ostali) s športom vse svoje življenje ukvarjal v duhu olimpijskih načel, saj za svojo dejavnost ni prejemal nikakršnih denarnih nagrad, bil je amater. Živel je zdravo, pokončno in pošteno, bil je človek iskrih misli in lepe pojoče dolenjske govornice. Bil je vedrega duha, rad je imel ljudi in znal je kljub vsemu, kar je doživel po drugi svetovni vojni, tudi odpuščati.

Umrli je 8. novembra 1999, štiri dni pred 101. rojstnim dnem v mariborski bolnišnici po nenadni slabosti in zaradi odpovedi srca. Pokopan je na južnem delu mariborskega pokopališča na Pobrežju.

Viri:

1. Jauk, Franček: *Le enkrat je, kar je. Ljubljana: Založba Litera, 2009.*
2. Štukelj, Leon; Jauk, Franček: *Prvih 100 let. Maribor: Založba Kapital, 1998.*
3. *Zasebni arhiv novinarja in publicista Frančka Jauka, Maribor.*